

Ne piše se le na papir

Avtorica besedil: Nina Vošnjak, Mestni muzej Ljubljana. Oblikovanje: Ivan Mitrevski.

Zapisi na različnih uporabnih predmetih niso redkost skozi človekovo zgodovino.
Foto: Mestni muzej Ljubljana, Aleksander Hribovšek.

Človek je za pisanje od nekdaj uporabljal različne naravne materiale, na začetku tiste, ki jih je našel v svoji okolici. Čeprav se niso ohranila do današnjih dni, je svoja sporočila najprej beležil na različnih hodnih površinah, na primer na skale, v zemljo in pesek. Med najbolj obstojnimi površinami, ki jih je človek uporabljal za pisanje, so kamen, kovina, kosti in žgane glinene tablice, na katerih so se ohranili najstarejši zapisi, ki nam pričajo o življenju ljudi v daljni preteklosti. Med najbolj nenavadnimi podlagami za pisanje pa so na primer palmovi listi, slonovi okli in želvi oklepi. V antiki in srednjem veku je bila zelo pogosta podlaga za pisanje drevesno lubje, predvsem brezovo je veljalo za najbolj kakovostno. Manj obstojne, a veliko pogostejše uporabljene podlage so papirus, pergament in papir.

Papirus je bil izdelan iz istoimenskega trsa, ki raste v bližini reke Nil. Njegovo steblo so narezali na kose ter jih zložili enega preko drugega. Plasti so potolkli s kladivom ter posušili in zgladili. Uporabljali so ga že stari Egipčani, pa tudi druga ljudstva, na primer Grki in Rimljani. Iz papirusa so pripravljali različno dolge zvitke, ki so jih nato navili na eno ali dve palici, odvisno od dolžine. Najdaljši ohranjeni papirusni zvitki meri več kot 40 metrov! Krhek in občutljiv papirus je sčasoma izpodrinil trajnejši pergament.

Da so bile živalske kože primerna podlaga za pisanje, so morale biti obdelane po zelo zamudnem postopku. Z njih so morali odstraniti meso, dlako in maščobo ter jih ustrezno zmečkati. Pergament so izdelovali iz ovčje, kozje ali telečje kože, redkeje tudi iz kož divjih živali. Za izdelavo ene knjige povprečnega obsega so porabili na primer kožo 25 ovac. Ker je bila izdelava

pergamenta tako zahtevna in ker je bil zelo drag, so isto podlago včasih uporabili večkrat. V tem primeru so morali prejšnji zapis odstraniti s strganjem ali izpiranjem. Pergament je bil praktično neuničljiv, zato so pomembnejše dokumente po izumu papirja še vedno pisali nanj.

Iz bambusa, riževe slame, konoplje, listov murve in svilenih cunj so na Kitajskem izdelali papir in skrivnost izdelave dolga stoletja uspešno zadrževali zase. Kasneje se je uporaba papirja hitro širila, saj je bila izdelava hitrejša in cenejša od pergamenta. Veš, da so papirji, izdelani po starih recepturah, veliko obstojnejši, kot papir, ki ga uporabljamo mi? Še vedno lahko beremo zapise na tisoč in več let starem papirju, medtem ko tvoji zapiski na papirju, izdelanem iz vlaken lesa, čez 150 let najverjetneje ne bodo več ohranjeni. Vendar danes uporabljamo več vrst papirja, izbira je odvisna od namena uporabe. Za pomembnejše dokumente, tisk denarja, zemljevidov in podobno se uporablja najkakovostnejši papir, ki je izdelan iz bombažnih krp. Njegova življenjska doba je lahko v dobrih pogojih hranjenja zelo dolga.

Kljub temu, da obstaja toliko vrst papirja in da ga imamo na dosegu roke, je za večino ljudi danes pisati na papir že skoraj nevsakdanje. Verjetno tudi ti za pisanje referatov in sporočil prijateljem uporabljaš računalnik, tablico ali telefon. Čeprav zapisano v elektronski obliki deluje, kot da bo živelo večno, so tovrstni mediji slabo obstojni. Kar je digitalno hitro zapisano, je lahko še hitreje – izbrisano.

Na nekatere podlage je zahtevnejše pisati kot na druge, materialu primerna pa mora biti tudi izbira pisala. Na primer trstene palčice za pisanje v surovo glino, ptičja peresa za pisanje

na pergament, kovinske paličice za voščene tablice, dleta za klesanje v kamen ... Nekaj pa se danes zdi prav presenetljivo – verjetno so bili prsti prvi 'pisalni pripomoček', danes pa smo se k njim vrnili. Le da namesto po jamskih stenah z njimi tapkamo po zaslonih telefonov.

Skozi vso zgodovino so bila v rabi črnila in barvila živalskega in rastlinskega izvora, pomešana z različnimi rudninami. Stari Egipčani so črnilo izdelali iz saj in vode, v antiki so temno rjavo barvo na primer pridobili iz mešičkov sip, v srednjem veku pa vijolično iz morskih polžkov. Za pripravo tint so obstajali recepti, najstarejši znani štejejo več kot 4000 let! Naravnega izvora je tudi grafit – posebna oblika čistega ogljika, ki je osnovna sestavina današnjih svinčnikov.

Zapisi na različnih uporabnih predmetih niso redkost skozi človekovo zgodovino. Eden izmed najzanimivejših predmetov, odkritih v Ljubljani, ima zapis v grščini in se glasi: »Pij, da bi živel večno, veliko let!« Napis je pomemben zaradi predmeta, na katerem je zapisan, posode modre barve, ki so jo arheologi nedavno odkrili v antičnem grobu pri izkopavanju Gosposvetske ceste. Pripadala je ženski, ki je bila premožna in zelo pomembna v svoji skupnosti. Kdo je bila in s čim se je ukvarjala, pa za sedaj še ostaja skrivnost.

VIRI:

- Ilich, I. (2004). **Pota knjige**. Ljubljana: DZS.
- Klemenčič, S. (2011). **Pregled indoevropskih jezikov**. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kocuvan, E. (1997). **Egipčanska knjiga živih**. Ljubljana: Modrijan.
- **Modra posoda z Gosposvetske**. Dostopno na: <https://bit.ly/2xzpaww>
- Suryawanshi, D. G. (2000). **An ancient writing material: Birch-bark and its need for conservation**. Restaurator: international journal for the preservation of library and archival material. Vol. 21, N. 1, p. 1–8.
- Žižić, N. (2014). **Začetki in razvoj pisave**. Šolska kronika, letnik 23 = 47, številka 3, str. 331–351.